

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická
Religionistika

René Girard a jeho teorie náboženství
Miroslav Košťál

Bakalářská práce
2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Miroslav Košťál**
Osobní číslo: **H09344**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Religionistika**
Název tématu: **René Girard a jeho teorie náboženství**
Zadávací katedra: **Katedra religionistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student představí hlavní práce René Girarda týkající se náboženství a na jejich základě zformuluje Girardovu teorii náboženství. Tuto teorii pak kriticky posoudí a zhodnotí. Bude se zabývat mj. otázkou, nakolik se jedná o teorii religionistickou. V souvislosti s touto otázkou podá výklad Girardova pojetí věd o náboženství.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Freud, Sigmund. Totem a tabu. Praha: Práh, 1991. Gans, Eric. Science and Faith: The Anthropology of Revelation. Savage, Md.: Rowman & Littlefield, 1990. Girard, René. I See Satan Fall Like Lightning. New York: Maryknoll, 2001. Girard, René. Obětní beránek. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Girard, René. O původu kultury. Hovory s Pierpaolem Antonellem a Josem Cezarem de Castro Rocha. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Girard, René. Things Hidden Since the Foundation of the World. Stanford Ca.: Stanford University Press, 1987. Girard, René. Violence and the Sacred. Baltimore: Johns Hopkins University Press London: Athlone, 1977. Goslan, Richard J. (ed.). René Girard and Myth: An Introduction. New York London: Garland Publishing Inc., 1993. Hamerton-Kelly, Robert G. (ed.). Violent Origins: Ritual Killing and Cultural Formation. Stanford: Stanford University Press, 1987. Juergensmeyer, Mark. Teror v mysli Boží: Globální vzestup náboženského násilí. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. Kirwan, Michael. Evangelium podle sv. Jana a René Girard. Getsemany 2 (1998):22-28. Kirwan, Michael. René Girard: Uvedení do díla. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Vít Machálek, Ph.D.

Katedra religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2012**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

Mgr. Martin Fárek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Miroslav Košťál

Děkuji panu Mgr. Ph.D. Vítu Machálkovi za téma, připomínky k práci a shovívavost.

Název

René Girard a jeho teorie náboženství

Anotace

Práce je věnovaná teoriím Reného Girarda vedoucích ke komplexní teorii náboženství. Stručně představuje samotného autora a jeho klíčová díla, která formují jeho teorie. Dále se věnuje jeho teoriím formujícím Girardovu teorii náboženství. Mimetická touha, která je prvním ze dvou klíčových prvků v jeho teorii náboženství. Představuje její formy a vysvětluje jaký je vztah mimetické touhy k násilí, jak tento proces vzniká a probíhá, až ke společenské krizi, kterou Girard nazývá obětní krizí. Dále se pak práce věnuje druhému klíčovému prvku, čímž je obětní beránek. Jsou popsány podmínky vzniku tohoto procesu, samotný mechanismus obětního beránka a to jak se vztahuje k náboženství, na základě čehož je formulována Girardova teorie náboženství. Dále se pak práce zaměřuje na Girardův specifický pohled na Nový zákon, který na rozdíl od ostatních náboženských textů celý mechanismus obětního beránka vynáší na světlo. V další části je pak poukázáno na jisté podobnosti Girarda s jinými autory, pak je zde předložena moje vlastní kritika Girarda, kritika Girardovi teorie náboženství z pohledu religionistiky a jsou zde předloženy možné způsoby úpravy jeho teorie pro bezproblémové užití v religionistice. V závěrečné části poukazují na možnou Girardovu kritiku a jeho přínos humanitním vědám.

Klíčová slova

René Girard, mimetická teorie, mimetická touha, teorie obětního beránka, teorie náboženství, obětní beránek

Title

René Girard and his theory of religion

Annotation

Work is dedicated to René Girard's theories leading to complex theory of religion. Briefly introduces author and his key works, where his theories are formulated. Then its dedicated to his theories leading to Girard's theory of religion. Mimetic desire which is the first key element in his theory of religion. Introduces its forms and explains relation between mimetic desire and violence, how this process arise and leads towards social crisis which is called by Girard sacrificial crisis. Work then pays attention to second key element which is scapegoat. There are described conditions for genesis of this process, process of scapegoat and how is related to religion on what is Girard's theory of religion formulated. Then work is focused on Girard's specific view of New Testament, which in contrasts of other religious texts elucidates whole scapegoat mechanism. In next part is pointed out some Girard's similarities to other authors and then my own critics of Girard and of his theory of religion in the view of history of religions and there are presented possible ways of editing his theory for its problem-free use in history of religions. Last part is dedicated to possible Girard's criticism and his contribution to humanities.

Key words

René Girard, mimetic theory, mimetic desire, theory of scapegoating, theory of religion, scapegoat

Obsah

Úvod.....	8
1 René Girard.....	11
1.1 Život René Girarda.....	11
1.2 Díla René Girarda.....	13
2 Teorie náboženství v pohledu René Girarda.....	17
2.1 Teorie náboženství v religionistice.....	17
2.2 Mimetická podstata touhy.....	18
2.2.1 Vnější a vnitřní, akviziční a abstraktní miméze.....	20
2.3 Teorie mechanismu obětního beránka.....	23
2.3.1 Pozadí pro vznik obětního beránka a mechanismus obětního beránka.....	24
2.3.2 Obětní beránek jako základní prvek náboženství.....	27
2.4 Specifická role Nového zákona u Girarda.....	29
2.5 Podobnosti Girardovi teorie s jinými staršími autory a moje kritika Girarda.....	33
2.6 Girardova teorie náboženství a religionistika.....	36
2.7 Girard, religionistika a jeho přínos humanitním vědám.....	40
Závěr.....	42
Zdroje.....	45

Úvod

René Girard a jeho dílo je mnohdy velice kontroverzní, i přesto je světově uznávaným autorem s obsáhlým dílem. Ve svém díle se zabývá mnohými tématy a mimo jiné i tématy týkající se náboženství.

Nejdříve stručně představím aspekty Girardova života, které měly největší vliv na jeho tvorbu a to zejména na základě jeho rozhovoru na toto téma¹. Dále představím průřez jeho pěti základními díly, které tvoří páteř jeho práce vztahující se k náboženství. Zde chci zejména zdůraznit jaké části jeho teorie náboženství jsou v nich rozvíjeny a rozpracovány, budu tak činit ve sledu ve kterém tyto práce psal, abych tento vývoj mohl nastínit. Není však možné se jeho pracem věnovat do hloubky, protože jednotlivé práce jsou, i když ne třeba rozsahem, ale obsahem natolik rozsáhlé, že se domnívám, že kompletní představení těchto pěti děl by bylo neúnosně dlouhé a není to ani primárním cílem této práce, jímž jsem si určil představit autora jeho teorii náboženství a její vztah k religionistice, kde chci poukázat na problémy, které pro religionistu při jejím použití mohou vznikat a mohou být z tohoto pohledu kritizovány. Jsem si vědom, že religionistický pohled není jediný, který by plně zastupoval vědy o náboženství, avšak tato práce je religionistická a proto se primárně zaměřuji na tuto problematiku.

V druhé části se podívám na Girardovu teorii náboženství jako takovou. Nejprve poukážu na problémy, které se pojí s teorií náboženství v religionistice, dále se pak analýzou jeho textů budu snažit představit jeho mimetickou teorii. Ukázat jak vznikla a na základě jakých textů, kde uvedu jeden příklad za všechny a to citát z *Dona Quijota* a představím okamžité implikace mimetické teorie. V další podkapitole popíši první ze dvou základních dělení této teorie a to vnější a vnitřní mimézi z důrazem na vnitřní a pokusím se ukázat její potenciál pro eskalaci. Druhé dělení, které představím je na akviziční a abstraktní mimézi, kde se budu věnovat opět hlavně té druhé, protože je důležitá zejména pro její další vztah k eskalaci konfliktu a přerod tohoto napětí

---

1 V Girard René, *O původu Kultury*, přeložila Pavla Doležalová, CDK, Brno, 2008.

do širší společnosti a její potenciál pro vznik násilí v ní. V další části se budu věnovat teorii *obětního beránka*, která se právě zaměřuje na možné východisko z vystupňovaného konfliktu ve společnosti, jenž nesměřuje k její sebezničení pokud chybí vnější potenciál pro ventilaci tohoto napětí. Nejprve ukáži jaké specifické pozadí (obětní krize) ve společnosti tato teorie potřebuje, aby se mohla dát do pohybu, protože obětní krize je klíčový prvek, aby se celý mechanismus mohl spustit. V další části se budu věnovat vlastnímu mechanismu obětního beránka, jak funguje a celý ho formuluji tak, abych se v navazující části mohl věnovat teorii obětního beránka, jako procesu, který je klíčovým prvkem z pohledu Girardovi teorie při vzniku náboženství a potažmo pro jeho teorii náboženství. Představím Girardovu interpretaci mýtu z hlediska této teorie a pokusím se nastínit jak s ní pracuje. Cílem této podkapitoly bude ukázat funkci obětního beránka a co možná nejjednodušší formulace jeho teorie náboženství aniž bych redukoval tuto teorii o jakýkoliv klíčový prvek této teorie z pohledu Girarda. Dále pak předvedu jakým způsobem Girard nahlíží na evangelijní texty v Novém zákoně z hlediska jeho teorie a poukáži na postavení, které těmto textům na základě své analýzy přiřazuje, abych později mohl poukázat na problematičnost použití jeho teorie z pohledu religionistiky. V této práci pro někoho překvapivě použiji Bibli Kralickou. Použiji ji zejména proto, že je to Bible, která se u nás v rodině výlučně používá, a jsem s ní nejlépe seznámen, ale nikde ji nepoužiji, aniž bych nezkontroloval možný posun v interpretaci, který by tím mohl vzniknout díky starší verzi českého jazyka v ní použité, z hlediska toho, jak s nimi pracuje Girard. V další části poukáži na jistou podobnost některých částí jeho teorií s jinými autory, které pozornému čtenáři, jenž tyto autory zná, nemohou uniknout a pokusím se nastínit základní rozdíl mezi nimi a Girardem. Domnívám se, že tuto část bych mohl velice široce rozebrat a analyzovat, to však není primárním cílem této práce, i když přiznávám, že je to téma hodné pozornosti a proto jej zde nastiňuji.

Zbytek mé práce bude zejména kritický a proto se dále budu věnovat kritice, která mi z čtení Girardových děl vyvstala a chci upozornit na problematičnost, jak Girardova psaní, tak i jistých aspektů jeho terminologie.

Také zde cítím, že by se tomuto problému dalo věnovat v mnohem širším měřítku a to tehdy pokud, bych srovnával všechnu kritiku, která se na Girarda za léta existence jeho tvorby objevila a nikoliv jen z mého pohledu, ale to by ovšem úplně změnilo charakter mojí práce a znemožnilo by mi to pracovat způsobem, jakým bych chtěl. V dalších dvou částech se budu věnovat Girardovým teoriím z pohledu religionistiky a to zejména jistého teologického rámce jeho teorie, kterou před tím představím a na závěr druhé z těchto kapitol shrnu nesporný přínos Girarda humanitním vědám jako takovým.

Zde bych chtěl vysvětlit svůj postup, proč budu pracovat tak, jak jsem zde představil. První a nejdůležitější je pro mě to, abych představil Girardovu teorii náboženství a to, jaké má postavení z hlediska religionistiky. Kvůli zachování co největší poctivosti, a protože nechci, aby se tato práce stala pouze kompilátem velice hojně navazující a interpretační literatury, která se k Girardovi pojí, jsem se rozhodl, že budu pracovat co možná nejvíce s jeho a pro mojí práci tedy primární literaturou, kterou považuji za naprosto dostatečnou a velice hojnou. Jsem si vědom, že se vystavuji nadbytečné práci, protože jsem si jistý, že v navazující literatuře je mnoho, ne-li vše, co zde budu psát již dobře rozebráno. Také jsem si plně vědom faktu, že religionistika není jedinou vědou o náboženství a že by bylo dobré se mnohem hlouběji věnovat dalším vědám, které pojednávají o náboženství, a podívat se na jejich možný pohled na Girardovu teorii náboženství, avšak domnívám se, že by se tím zcela změnil charakter práce.

1 René Girard

René Girard je francouzský historik, literární kritik a filosof sociálních věd. Postuloval mimetickou teorii touhy a teorii obětního beránka², které od svého publikování budí kontroverzi v akademických obcích ve světě.

1.1 Život Reného Girarda³

René Girard se narodil 25. 12. 1923 v Avignonu. Jeho otec byl městský archivář. V roce 1941 složil maturitu z Filosofie na lyceu v Avignonu. Poté do roku 1947 studoval Ecole des Chartres v Paříži, kde promoval jako archivář-historik s disertací na téma "Soukromý život v Avignonu ve druhé polovině patnáctého století. Jeho hlavní zájem bylo studium historických a kulturních vzorců.

V tomtéž roce dostal možnost strávit rok v Americe, kam díky z jeho pohledu větším akademickým svobodám emigroval. Na univerzitě v Indianě získal Ph.D. z historie v roce 1950 s disertační prací na téma "Americké názory na Francii 1940-1943". Girard dostal za úkol učit na Indianské univerzitě Francouzštinu a literaturu díky čemuž se jeho zájem stočil právě směrem k literatuře, kterou před tím nikdy nečetl. Jeho rané články byly zaměřeny právě na historii, jenž ovšem nebyly publikovány dostatečně rychle a univerzita v Indianě se rozhodla neponechat si Girarda.

V letech 1953 -1957 působil na univerzitě Duke v Severní Karolíně kde působil jako pomocný profesor na Bryn Mawr college. Od roku 1957 začal působit jako pomocný profesor na univerzitě Johna Hopkinse v Marylandu, kde

---

2 Když René Girard hovoří o obětním beránkovi, myslí tím obětního beránka ve smyslu sekulárního světa, tedy někoho, kdo byl neviný a byl obětován většinou. Nikoliv obětního beránka, jako rituální oběti zvířete, která se vyskytuje v Bibli.

3 V životopise vycházím z toho, co o Girardovi napsal Williams, J. v Girard René a ed. Williams James G., *The Girard Reader*, Crossroad, NY, 1996 v bibliografickém nástinu a z odpovědí Reného Girarda v Girard René, *O původu Kultury*, přeložila Pavla Doležalová, CDK, Brno, 2008.

v roce 1961 získal úplnou profesuru.

Rok 1959 byl pro René Girarda v jeho osobním životě zlomový, pod tíhou vlastní práce na jeho první knize⁴, kde díky odhalení mimetické povahy touhy u něj došlo ke kolapsu jeho perspektivy a tomu co nazývá demystifikací autora⁵ a díky čemuž u něj došlo k tomu, co sám nazývá intelektuálně-literární konverze, která se vzápětí pod hrozbou nádoru změnila v náboženskou konverzi ke katolickému křesťanství.

V roce 1966 byl jedním z organizátorů konference na téma „Řeč kritiky a humanitních věd“, která seznámila Ameriku s postavami a filosofickými proudy, které zastupovali osobnosti jako Roland Barthes, Jacques Derrida, Lucien Goldman, Jean Hyppolite a další významní teoretici kritiky. Samotného Girarda nejvíce ovlivnily myšlenky Derridy, které nejvíce ovlivnily jeho myšlenku obětního beránka. Dále pak mezi léty 1971 – 1976 Girard působil na státní univerzitě New Yorku v Buffalu, kde se seznámil s Cesárem Banderou, který mu byl a je důležitým partnerem v četných teoretických diskusích, a kde v roce 1972 vydal *La violence et le sacré*.

V roce 1976 Girard přijal pozici profesora humanitních věd na John Hopkinsově univerzitě a v roce 1977 vyšel anglický překlad *La violence et le sacré*, jež se okamžitě stal předmětem velkého zájmu v Americe. Pro mnohé Americké učence je to jediná kniha, kterou od Girarda četli, i když asi nejdůležitější kniha René Girarda vyšla v roce 1978. Je jí *Des choses cachées depuis la fondation du monde* (1978; *Things Hidden since the Foundation of the World*, 1987) a způsobila změnu ve vnímání Křesťanství mezi francouzskými intelektuály a přivedla nové pohledy do mnohých humanitních věd.

V roce 1981 René Girard přijal pozici profesora Francouzštiny, Literatury a Civilizace na Standfordské univerzitě v Kalifornii, kde zůstal až do svého důchodu v roce 1995 i když stále aktivně publikuje.

V roce 1990 byla založena poprvé pořádána konference na téma Násilí a

4 Jeho první kniha vyšla v roce 1961, *Mensonge romantique et vérité romanesque*, Grasset, Paříž, 1961.

5 Girard René a ed. Williams James G., *The Girard Reader*, Crossroad, NY, 1996 str. 284.

Náboženství (Colloquium on Violence and Religion – COV&R) ovšem René Girard osobně založení této konference ani neinicioval ani se nepokoušel ovlivnit výběr témat či organizační strukturu. COV&R byla založena na Standfordu a snaží se o zkoumání, kritiku a rozvoj mimetické teorie a jejího modelu vztahu násilí a náboženství v počátcích a při rozvoji kultury. Její přispěvatelé jsou producentem hojné literatury, jak navazující, tak kritizující Girarda.

1.2 Díla René Girarda

Pro účely mé práce budu v další části popisovat jen klíčová díla pro mimetickou teorii, teorii obětního beránka a jejich vztahu k náboženství. Je nutné říci, že Girard se ve svých dílech opakuje, jeho teorie se napříč jeho dílem vyvíjí je tedy možné po přečtení jedné knihy dojít k odlišným závěrům, než čtením předešlé nebo následující publikace a sám vydal hojnou rozšiřující literaturu.

*Lež romantismu a pravda románu*⁶, v tomto díle Girard systematicky srovnává literární díla Cervantese, Flauberta, Stendhala, Prousta a Dostojevského. Při komparaci jejich děl si Girard všiml dvou pozoruhodných věcí. Autoři prošli během svého díla tím, co Girard nazývá konverzí, která jim umožnila vytvářet lepší díla a toho, že všichni tito autoři ve svých dílech odhalují mimetickou povahu touhy. Název referuje na lež romantismu spočívající v tom, že člověk se domnívá, že jeho touhy jsou autonomní a autentické, a pravdu románu, který odhaluje, že podstata touhy je mimetická, jak Girard ilustruje⁷ na příkladu Dona Quijota, jenž je určován fiktivní postavou rytíře z románů, jež Quijote četl. Girard zde odhaluje trojúhelníkovou podstatu touhy, ale tomu se budu věnovat později. Jako zajímavost Girard⁸ sám uvádí, že když psal

6 Girard René, *Mesonge romantique et vérité romanesque*, Grasset, Paříž, 1961.

7 Girard René, *Lež romantismu a pravda románu*, Československý spisovatel, Praha, 1968, str. 9-10.

8 Girard René a ed. Williams James G., *The Girard Reader*, New York: Crossroad, 1996 str. 285.

závěrečnou kapitolu tohoto díla tak mu došlo, že sám prodělal podobnou konverzi jakou popisuje u spisovatelů o kterých píše. V tomto díle vytváří Girard základ pro své teorie.

V knize *Násilí a posvátno*⁹ (*Violence and the Sacred*¹⁰) je pod hledáčkem Girarda to, jaký mají tyto dva zdánlivě vzdálené fenomény mezi sebou vztah a jak násilí vystupuje ve vztahu ke kultuře a také jejich vliv na formování archaických kultur. Tato kniha přímo navazuje a zpracovává mimetickou teorii a rozšiřuje ji o teorii obětního beránka. Prvních pár kapitol je věnováno příkladům, kde Girard ilustruje a ukazuje fenomén procesu utváření „obětního beránka“. Nejdůležitější je šestá kapitola (*From mimetic desire to monstrous double*), kde celý proces vysvětluje a objasňuje pro čtenáře, a k tomu využívá dané příklady příběhů Oidipa (*Sofokles*) a Bakchantek (*Euripides*). Dále vysvětluje v čem se jeho teorie liší od „Oidipovské teorie“¹¹ Freuda, která má mnohé podobnosti, čemuž se také věnuje v dalších dvou kapitolách. Teorii jako takové se budu věnovat hlouběji. Dál se v této knize Girard zamýšlí nad podobnostmi a rozdíly teorie Leviho-Strausse a dalšímu zakomponování jednotlivých prvků náboženství do jeho teorie. Tato práce je klíčová v Girardově tvorbě a je v ní již obsažena jeho teorie náboženství v první formě.

V díle *Obětní beránek*¹² Girard rozebírá báseň Guillaumea de Machauta, na které ilustruje a ukazuje vznik pronásledování a ukazuje na ní indikátory, které jsou obsaženy v tomto perzekučním textu, jenž jsou prvky procesu obětního beránka. Stejnou metodu aplikuje i na další vybrané mytologické texty. Zároveň vymezuje proces obětního beránka a způsob jakým celý proces probíhá. Také ukazuje na mýty, které zdánlivě nemají v sobě obsažen proces obětního beránka, ty ovšem demaskuje a ukazuje, že v sobě tento proces obsažený mají. Další část knihy věnuje evangelijním textům, které podrobuje zkoumání skrze jeho mimetickou teorii a mechanismu obětního beránka. Je

9 Girard René, *La Violence et le Sacré*, Grasset, Paříž, 1972.

10 Pokud neexistuje český překlad uvádím do závorky anglický název knihy, s kterou jsem pracoval.

11 Freud Sigmund, *Totem a Tabu*, překlad Ludvík Hošek, Psychoanalytické nakladatelství Jiří Kocourek, Praha 1997.

12 Girard René, *Le Bouc émissaire*, Grasset, Paris, 1982.

zajímavé, že tyto texty u Girarda získávají jiný a výsadní status než ostatní náboženské či mýtické texty, i když u nich rozklíčovává stejné prvky. Jako hlavní rozdíl vidí to, že evangelia celý proces obětního beránka odhalují v postavě Ježíše Krista a tedy je tím proces zmařen. „Když je zakladatelský proces odhalen, mechanismus obětního beránka – vyhánění násilí násilím – je překonán. Už není k ničemu, nikoho nezajímá.¹³“ A tedy by tyto texty měli sloužit k jiným účelům než ostatní, jak budu popisovat v této práci později. Toto dílo je klíčové založením sekundární terminologie pro jeho teorii obětního beránka a rozborem evangelijních textů.

*Věci skryté od založení světa*¹⁴ (*Things Hidden Since the Foundation of the World*) je ve formě rozhovoru s dvěma psychiatry Jeanem-Michelem Oughourlianem a Guyem Lefortem. Pro nás je zajímavá první a třetí část tohoto spisu. V první části je tématizována teorie obětního beránka, ta je zde poměrně široce rozvedena, dále problematika terminologie obětního beránka a zasazení této teorie do antropologie a její souvislost s náboženstvím. Druhá část je souborem analýzy židovských a křesťanských textů, třetí část tématizuje mimetickou teorii v „inteindividuální teorii“, a také se zde opět tematizuje odlišnost Girardovi teorie od té Freudovi. Jak jsem již řekl v první části je také tématizovaný vztah teorií Girarda k náboženství jako takovému, je tomu věnovaná podkapitola *The Theory of Religion*¹⁵, je v ní představena problematičnost Girardovi teorie a Girard zde její funkce, vzhledem k náboženství, hlouběji obhajuje. Tomuto tématu se budu věnovat v samostatné kapitole. Tato práce je důležitá kvůli hlubšímu rozebrání a formulaci terminologie pojící se s mimetickou teorií a umožňuje hlouběji pochopit jak Girard chápe termíny jako mýtus, obět ap.

V díle *Vidím satana padnout jako blesk*¹⁶ (*I See Satan Fall Like Lightning*) Girard tématizuje biblická evangelia vzhledem k jeho teoriím, poukazuje na

---

13 Girard René, *Obětní Beránek*, překlad Helena Beguivinová, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997 Str. 215.

14 Girard René, Jean-Michel Oughourlian a Guy lefort, *Des Choses cachées depuis la fondation du monde*, Grasset, Paříž, 1978.

15 Na str. 30-37

16 Girard René, *Je vois Satan tomber comme l'éclair*, Grasset, Paříž, 1999.

jejich specifické a vyjimečné postavení, protože na rozdíl od ostatních mýtů evangelia pomáhají rozkrývat vznik obětního beránka ve společnosti a tím dochází k eliminaci celého procesu, který když je odhalený tak již není možný. Celá kniha rozšiřuje téma, které je celé velice dobře nastíněno v Obětním beránkovi. Zejména začátek je velice hodný naší pozornosti, protože hned ve druhé kapitole je velice jasně popsána jeho mimetická teorie, celkově asi nejlépe a nejstručněji z toho, co jsem měl příležitost číst hned po spisu *O původu kultury*¹⁷, a to celé je zasazeno do pohledu násilí obsaženého v Bibli. Další část se věnuje rozboru starověkého mýtu a na něm je ukázán celý mechanismus obětního beránka a v třetí části je prohloubením rozboru evangelijních textů, který je veden velmi specifickým pohledem Girarda s cílem ukázat odlišnost od jiných náboženských či mytologických textů. V této práci je podstatný rozbor evangelijních textů pro pochopení toho, že se zde Girard už dostává za hranice teologie a pro dokreslení jeho specifického pohledu na jejich čtení.

---

17 Girard René, *O původu Kultury*, přeložila Pavla Doležalová, CDK, Brno, 2008.

2 Teorie náboženství v pohledu René Girarda

V další části se budu jednotlivě věnovat teoriím René Girarda, které spolu formulují teorii náboženství. Po jejich úplném představení je shrnu a poukážu na jejich problémy a podobnosti s jinými autory. Dále zhodnotím jejich přínos pro religionistiku, nastíním jejich možné využití a poukážu na části, kterých by bylo vhodné se v religionistice vyvarovat pokud se chceme vyhnout jisté problematičnosti.

2.1 Teorie náboženství v religionistice

Teorie náboženství je pro religionistiku problém. Jako religionisté nemáme jednotnou a jedinou teorii vymezující náš objekt zkoumání a tedy často musíme sahat po teoriích z jiných oborů, nebo si vytvářet vlastní pro naše účely bádání, co nejvhodnější. To ovšem vede hned k několika problémům zároveň. Některé teorie náboženství jsou příliš komplexní a zahrnují jevy, které se nám přirozeně jako náboženství nezdají a na druhé straně jsou zase teorie, které jsou nedostatečné svým záběrem a nezahrnují do pojmu náboženství vše, co jako náboženství chápeme. Religionistika tedy není jednotná v definicích, ale přirozeně chápe svůj objekt bádání a zabývá se jednotlivými aspekty fenoménu náboženství.

Historicky se religionistika o univerzální definici pokoušela, ale nikdy v tomto neuspěla a nakonec na tuto snahu rezignovala.¹⁸ Religionistika ovšem, protože je vědou neangažovanou (hodnotově nepředpojatou) nepřijímá teorie, jenž jsou angažované ve smyslu teologických teorií náboženství, které buď vynechávají to své náboženství, protože ho za náboženství nepovažují, nebo jej

---

¹⁸ Horyna Břetislav a Pavlincová Helena, *Dějiny religionistiky*, Nakl. Olomouc, Olomouc, 2001, str. 75.

staví nad ostatní.¹⁹ Jinými slovy nějakým způsobem ho hodnotí. V religionistice ani na toho není jednotný názor, já ovšem toto budu brát jako východisko při kritice z pohledu religionistiky, protože se s tímto pohledem zcela ztotožňuji.

V další části se budu věnovat teoriím Reného Girarda, sestavím obraz jeho teorie náboženství, následně se podívám na práci Girarda z mého pohledu a na jeho teorii náboženství z pohledu religionistiky, který jsem si vymezil.

2.2 Mimetická podstata touhy²⁰

René Girard dospěl skrz čtení velkých klasiků literatury, jako Prousta, Stendhala, Flauberta, Dostojevského, Shakespeara a Cervantese k závěru že podstata touhy je mimetická. Analýzou jejich děl²¹ došel k závěru o podobnosti chování hlavních hrdinů obsažených v těchto dílech. Jejich napodobování nějakých vzorů, bylo pro Girarda až příliš nápadné. Nejsrozumitelnější příklad, na kterém toto ukazuje si vybírá od Miguela Cervantese z jeho románu Důmyslný Rytíř Don Quijote De la Mancha.

„Pravím také, že chce-li se nějaký malíř proslaviti ve svém umění, snaží se napodobiti originály nejpozoruhodnějších mistrů, jež zná, a toto pravidlo platí také i pro ostatní řemesla a povolání, sloužící k okrase státu. A tak kdo chce dosíci jména obratného a vytrvalého, musí napodobiti a napodobí Ulyssa, v jehož osobě a osudu nám Homér podává živý obraz obratnosti a vytrvalosti; podobně nám Virgil ukázal v osobě Aeneově vlastnosti zbožného syna a obezřetnost statečného a chytrého vojevůdce, nelíče a neodkrýváje nám je, jak byly, ale jak měly býti, aby sloužily za příklad ctností budoucím lidem. Stejně se stal Amadis severní září, světlem a sluncem statečných, zamilovaných rytířů a

---

19 Horyna Břetislav, *Úvod do religionistiky*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 1994, kap. 7 ; Horyna Břetislav a Pavlincová Helena, *Dějiny religionistiky*, Nakl. Olomouc, Olomouc, 2001, str. 54.

20 Když Girard hovoří o touze, hovoří o také o tom, že je potřeba odlišit touhu od chuti, kterou považuje za biologickou potřebu i když se také jedná o touhu akviziční ne abstraktní. Mimetická touha si jako podmínku klade toužit po objektu, který vlastní, nebo v abstraktním případě, objektu, jenž je přidružen modelu (vzoru).

21 Která se nachází ve Girard René, *Lež romantismu a pravda románu*, Československý spisovatel, Praha, 1968.

musíme jej napodobiti všichni, kdo zápasíme pod praporem lásky a rytířství." Je-li tomu tak, shledávám, příteli Sancho, že potulný rytíř, jenž by ho nejvíce napodobil, měl by nejvíce nadějí, že dosáhne rytířské dokonalosti.²²

Don Quijote zde sám poukazuje na to, že mu postava rytíře Amadise určuje po čem má Don Quijote toužit. Z celé knihy je jasné, že Don Quijote touží po všem, co má Amadis a je touto touhou zcela ovládnut, což popírá to, že by jeho touha byla individuální a zcela tím smazává nezávislost a individualitu postavy Dona Quijota. Girard tvrdí²³, že tím postava sama popírá svojí individualitu a celý stav nakonec ukazuje na trojúhelníkové struktuře touhy. Místo toho, aby Don Quijote toužil přímo po objektu své touhy, touží po objektu jen proto, že po něm touží jiná osoba (kterou Girard nazývá *prostředníkem* nebo *modelem*) a tedy Cervantes tady vlastně ukazuje, že povaha touhy je mimetická (z řeckého slova *mimesis* – *napodobování*), Girard si jen tohoto pozoruhodného faktu všímá a upozorňuje na něj. Trojúhelníková struktura touhy je pojem, který si Girard nezvolil náhodně. Obraz trojúhelníka umožňuje vizualizovat celou strukturu touhy, v jehož základně stojí subjekt, objekt touhy a na jeho vrcholu stojí model.

Girard pomocí mimetické teorie vysvětluje, proč jsou lidé tak náchylní k násilí mezi sebou. Když subjekt touží po objektu, který má model a není pro něj možné ho dosáhnout (jedná-li se kupříkladu o touze po ženě, majetku a podobně) vzniká konflikt. Podle Girarda nemá člověk v sobě zabudovanou „brzdu“, která by zabránila eskalaci vzniklého konfliktu, který vyústí v násilí a celou vazbu nejsme schopni rozklíčovat:

„Dvě touhy sbíhající se na stejném objektu jsou vazbou, která koliduje. A tedy miméze pohromadě s touhou automaticky vedou ke konfliktu. Nicméně člověk je stále napůl slepý k tomuto spojení a je neschopný jej vnímat jako důvod této rivality. V lidských vztazích slova jako stejnost a podobnost evokují obraz harmonie. Pokud máme stejné chutě a máme rádi stejné věci jsme určitě určeni

---

22 Cervantes Miguel de, *Důmyslný Rytíř Don Quijote De la Mancha*, překlad Václav Černý Praha, Levné knihy KMA, 2005, Str. 90.

23 Girard René, *Lež romantismu a pravda románu*, Překlad Alena Šabatková, Československý spisovatel, Praha, 1968, kap. 1.

k tomu spolu vycházet. Co se však stane když máme stejnou touhu. Jen velcí dramatici a romanopisci mají částečné pochopení a objevili tuto formu rivality.“²⁴

Tento problém Girard ukazuje také na příkladu dvou dětí, které se natáhnou po stejné hračce. První dítě si vezme hračku, které by si druhé dítě nevšimlo, ale protože se po ní natáhne první dítě zatouží po ní. Jenže tu hračku již má první dítě a nechce se jí vzdát, nevyhnutelně pak vzniká konflikt. Girard celý model mnohem více zobecnil a to tím, že víc subjektů může toužit po objektu, který má model a pokud objekt opět není něco, co můžou mít všichni, vzniká konflikt, který vyústí v kolektivní násilí mezi všemi, co touží po objektu. Další charakteristikou miméze je, že má jakýsi virální charakter. Jinými slovy, čím více se ve společnosti objevuje jedna mimetická vazba, tím snadněji se na jednu nebo druhou stranu této vazby přidávají účastníci. Jakoby tím, že se věc častěji vyskytuje v těchto vazbách, vzrůstala její atraktivita pro vznik vazeb nových.

2.2.1 Vnější a vnitřní, akviziční a abstraktní miméze²⁵

Girard dělí mimetickou touhu²⁶ na dva odlišné jevy, záleží na tom jak daleko stojí subjekt od modelu. Pokud si to představíme na trojúhelníkové struktuře tak jde o to jak daleko je vrchol vzdálen od subjektu. Jak jsem již výše ukazoval na příkladu Dona Quijota, subjekt může být vzdálen od modelu propastně a není tedy možné, aby mezi nimi došlo ke konfliktu. V tomto případě to bylo způsobeno tím, že model byl fiktivní postava z románu a tedy mezi nimi nikdy ke konfliktu reálně nemohlo dojít. Stejná situace může dojít i v případě, že model je od subjektu příliš vzdálen reálnou vzdáleností než, aby mezi nimi vůbec mohlo dojít ke konfliktu. Konflikt jako takový v tomto případě není možný.

---

24 Girard René, *Violence and Sacred*, přeložil Patrick Gregory, Continuum, New York, 2005, str. 155.

25 Terminologie převzatá z Girard René, *O původu Kultury*, přeložila Pavla Doležalová, CDK, Brno, 2008, str. 47 – 48.

26 Girard René, *Violence and Sacred*, přeložil Patrick Gregory, Continuum, New York, 2005, str. 156-157.

Jako příklad bych uvedl, když někdo touží po tom, co má celebrita v Americe. Kvůli tomu, že není reálně možné, aby se oba někdy vůbec potkali, či mohlo dojít k nějakému střetu zájmů není možné, aby konflikt vůbec vznikl natož eskaloval. Tato forma mimetické touhy je podle Girarda bezpečná a nenásilná.

Na druhé straně je opačný stav, kdy model a subjekt jsou u sebe blízko. Girard na toto poukazuje v románech Dostojevského²⁷ a také na příkladu již výše zmíněných dětí. Reakce v modelu je v tomto případě jasná, jak uvádí Girard:

„Mimetický aspekt touhy musí rezonovat s primárním impulzem u většiny živých bytostí, u lidí o to se zhoršující. Až k bodu, kde ho pouze kulturní zábrany mohou směřovat konstruktivním směrem. Člověk nemůže reagovat na univerzální lidské nařízení, „Imituj mě!“ jinak, než téměř okamžitým neřešitelným proti příkazem: „Neimituj mě!“ (což ve skutečnosti znamená, „Nevztahuj se k mému objektu“). Tento druhý příkaz naplňuje člověka beznadějí a mění ho v otroka nedobrovolného tyrana. Člověk a jeho tužby tedy neustále vysílají k sobě protichůdné signály. Ani model a ani ten, co touží, nerozumí proč jeden neustále překáží tomu druhému, protože ani jeden nechápe, že jeho tužby se stávají odrazem toho druhého.“²⁸

Jasně tedy dochází mezi modelem a subjektem ke vzniku konfliktu a jeho následné eskalaci, protože ani jeden z nich vlastně nechápe reakci toho druhého. Tuto formu miméze nazýváme "vnitřní" a tato forma miméze vede k násilí díky zvětšování konfliktu, který nemá jinou možnou ventilaci než násilím.

Většinu z toho, co jsem zde popisoval byla forma miméze kterou Girard nazývá akviziční. Je to touha při, které je stále ve hře předmět touhy, je stále dosažitelný a je hlavním zájmem toho, kdo touží. Je už v zásadě jedno jestli je tento předmět abstraktní, jako třeba bohatství, štěstí, láska nebo konkrétní. Při konfliktu může miméze z konkrétních podob, kdy subjekt touží po konkrétním objektu, mimetická touha přejít do toho, co Girard nazývá abstraktní fáze (abstraktní či metafyzickou mimézí), kde už původní objekt ztrácí smysl a je

---

27 Girard René, *Lež romantismu a pravda románu*, Překlad Alena Šabatková, Československý spisovatel, Praha, 1968, kap. 11.

28 Girard René, *Violence and Sacred*, přeložil Patrick Gregory, Continuum, New York, 2005, str. 156.

spíše zástupným důvodem pro další pokračování a eskalaci konfliktu. Pokud se začne vnitřní miméze stupňovat, dojde k reakci modelu a k subjektu, subjekt bude kopírovat reakci modelu a ten tím nevědomě začne kopírovat svoji původní reakci, pokud vedly tyto reakce k vyhrocování krize, dojde ke spirálovitému nárůstu krize, kde se ani model ani subjekt nezajímají o původní předmět touhy a začnou veškerou svou pozornost věnovat tomu druhému, následovně se oba již naplno začnou věnovat jen konfliktu jako takovému. Tento fenomén nazývá Girard dvojitá vazba. Ta tím, že vede k přetransformování pozornosti na konflikt jako takový nebo na nenávist jako takovou umožňuje vznik abstraktní miméze.

Důvodem vzniku metafyzické miméze je tedy dvojitá vazba, která vzniká mezi tím, kdo napodobuje a napodobovaným pokud se nechá procesu volný průběh:

„Pokud je touze dovoleno následovat její dispozice, její mimetická přirozenost vždy povede k dvojité vazbě. Nesoustředěný mimetický impuls se slepě vrhá proti překážce konfliktní touhy. A vybízí k odmítnutí, které se stočí k posilování mimetických sklonů. Máme zde sebe-pohánějící proces stabilně posilující se v jednoduchosti a intenzitě.“²⁹

Paradoxem v této dvojité vazbě je to, že mezi oběma stranami se stírají jejich rozdíly a později je v tomto konfliktu možné jednoho za druhého zaměnit. „Výsledkem je, že nakonec se subjekt stává vzorem svého vzoru a napodobující napodobuje toho kdo ho napodoboval.“³⁰

Čím více se konflikt stupňuje, tím vyšší je riziko vzniku násilí, až k němu musí nevyhnutelně dojít. Paradoxně při tomto násilí však nemůže dojít k naplnění touhy jako takové, protože ani jedna strana již netouží po konkrétním objektu, ale obě strany už touží jen po konfliktu jako takovém nebo po nenávisti toho druhého. Girard říká, že k násilí dojde „myšlenkou zkratkou“, díky které je pak násilí považováno za nejlogičtější způsob řešení nastalého problému.³¹

---

29 Tamtéž str. 157.

30 Girard René, *O původu Kultury*, přeložila Pavla Doležalová, CDK, Brno, 2008, str. 48.

31 Tamtéž str. 157.

Dalším východiskem eskalace tohoto konfliktu je také to, že jedna strana tu druhou odlidšťuje (Girard v této souvislosti říká, že se jeden pro druhého stávají monstrem³²) a zábrany, které má jeden k druhému mizí tím snadněji, což otevírá mnohem větší prostor pro násilí. V kolektivním pohledu na tento fenomén se problémy mezi stranami neeliminují, nýbrž dochází k „pokřivení“ a nejdou za sebe zaměnit³³. V kolektivním případě však může dojít ke spojení obou stran, které byly v opozici, společnou „nenávistí“ vůči obětnímu beránkovi, jenž je zde jakýmsi jednotícím prvkem, na kterém jsou schopny se shodnout obě strany a právě ta nenávist vůči obětnímu beránkovi, je zde hlavním jednotícím prvkem.

2.3 Teorie mechanismu obětního beránka

Z mimetické teorie René Girarda, pokud ji rozšíříme na víc aktérů, je zřejmé, že i ve společnosti dochází k tenzi, která má tendence eskalovat a vyústit až ke konfliktu a kolektivnímu násilí. Jako přirozenou cestu z tohoto napětí ve společnosti Girard představuje to, co nazývá teorií Obětního beránka. Tu Girard poprvé představuje v jeho díle *Násilí a posvátno*. Dále popíšu a částečně zrekapituluji pozadí, které je potřeba k tomu, aby mohl vzniknout obětní beránek, jak probíhá samotný proces a jak se vztahuje k náboženství, což rozdělím do dvou samostatných podkapitol, kvůli přehlednosti.

2.3.1 Pozadí pro vznik obětního beránka a mechanismus obětního beránka

Proto aby mohl vzniknout obětní beránek a celý mechanismus se dal do pohybu, je potřeba splnit několik podmínek. Je potřeba, aby vznikla mimetická touha a eskalovala do metafyzické miméze, aby bylo možné na jednu stranu

---

32 Girard René, *Violence and Sacred*, přeložil Patrick Gregory, Continuum, New York, 2005, str. 168-170.

33 Tamtéž str. 170.

konfliktu postavit větší skupinu, aniž by mohlo dojít ke vzniku mimetické touhy mezi nimi samotnými a všichni se tedy mohli identifikovat s jednou stranou a „nenávisť“ k té druhé. To, aby mohlo dojít k samotné eskalaci miméze, předpokládá se, že se nějakým způsobem zhroutili umělé způsoby regulace tohoto procesu, jako jsou kupříkladu zákony, nebo náboženství, protože ty mají jako jednu z hlavních funkcí bránit eskalaci konfliktu, minimálně v jejím ultimátním důsledku, násilí. Takovou krizí, jak Girard uvádí, byly kupříkladu morové rány ve středověku. Což Girard ukazuje na básni Guillaume De Machauta³⁴, které používá jako ilustraci toho středověkého fenoménu. Sám Girard k tomuto dodává:

„Středověká společenství se obávala moru natolik, že je děsilo i samo jeho jméno; co možná nejdéle se zdráhala je vůbec vyslovit a dokonce učinit nebytná opatření, čímž se následky epidemií jediné zhoršovaly. Lidé byli natolik bezmocní, že přiznat pravdu neznamenal situaci čelit, ale spíše podlehnout jejím nepříjemným účinkům, zřít se byť i jen náznaku normálního života. Veškeré obyvatelstvo se k takovému druhu zaslepenosti s chutí připojilo. Zoufalá snaha popírat skutečnost byla příznivá pro hon na „obětní beránky“.³⁵“

Při tak velké krizi začnou veškerá pravidla ztrácet svůj význam a v lidech při takovéto krizi převládají pocity bezmoci. Historicky se nezajímali o jejich faktické příčiny, hledali spíše viníky a takovou krizi nazývá Girard obětní krizi, tedy plně vyeskalovanou mimetickou krizí připravenou uchýlit se k násilí. Násilí tento perzekuční dav (takto ho nazývá Girard v *Obětním beránkovi* a to ve smyslu, že takový dav je plně naladěn na perzekuci) našel ve formě obětního beránka a to buď jako části společnosti nebo jednotlivé skupiny, či jednotlivce. Tento dav hledá záminku ve formě obvinění, které by mohl na obětního beránka seslat. Samotné obvinění Girard dělí do tří skupin³⁶:

- Zločiny proti „chráněným“ bytostem – zločiny proti dětem, autoritám, otci, posvátnému zvířeti,...
- Sexuální zločiny – znásilnění, incest, sex se zvířaty,...

³⁴ Girard René, *Obětní Beránek*, překlad Helena Beguvinová, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, kapitola 1.

³⁵ Tamtéž str. 9.

³⁶ Tamtéž str. 22.

- Náboženské zločiny – znesvěcení a jiné tabu porušující zločiny

Musí se tedy jednat o zcela zásadní zločiny přirovnatelné v universu individuálního chování k následkům pohromy, kterou je krize způsobena. „Pronásledovatelé nakonec vždy dojdou k přesvědčení, že ta určená skupina lidí nebo i jediný člověk, mohou nesmírně škodit celé společnosti, přesto že jsou vlastně poměrně slabí.“³⁷ Výběr vlastních viníků může být, a nemusí, zcela náhodný. o tom se zmíním vzápětí a je jedno jestli obvinění jsou částečně pravdivá. nebo zcela smyšlená. Tento proces Girard nazývá persekučním stereotypem.

Pokud je tedy společnost v obětní krizi, je na pokraji zhroucení a převládají u ní násilné tendence, je také naladěna na hledání oběti. Vnějšího nepřítele je jednoduché najít vyhlášením války. Ovšem není-li takový nepřítel v dosahu je pro společnost nutné, aby si našla nepřítele uvnitř sebe. Jinak taková společnost zničí sama sebe a takto Girard vysvětluje zánik některých civilizací jejich sebezničením.³⁸ Tímto nepřítelem zevnitř je podle Girarda právě „Obětní beránek“, na kterém se celá společnost v krizi jednomyslně shodne (kde je spojujícím prvkem právě společná nenávisť).

Pokud je tedy vybírán obětní beránek, tak je to většinou podle jistých preferencí. Často je obětním beránkem někdo, kdo je minoritou a to na základě různých preferencí dané skupiny. Může to být ku příkladu etnická menšina, které takto fungují velmi často podle Girarda, ale také ku příkladu lidé s jinou religiozitou, nemocní lidé, postižení lidé, mentálně indisponovaní, ale také to mohou být přistěhovalci, sirotci, chudí či naopak velice bohatí. Tedy ti, kteří se nějak zásadně liší od majority ve skupině a to jak tělesně, tak duševně nebo sociálně, kulturně či politicky. Ale nutně nemusí skupina najít vhodnou minoritu a k tomu Girard dodává: „I tehdy, když neexistuje vhodný rys pro viktimizaci, bude nějaký obětní beránek zvolen.“³⁹ Myslí tím, že si společnost vybere obětního beránka v podstatě náhodně.

---

37 Tamtéž str. 22.

38 Girard René, *O původu Kultury*, přeložila Pavla Doležalová, CDK, Brno, 2008, str. 58.

39 Girard René, *O původu Kultury*, přeložila Pavla Doležalová, CDK, Brno, 2008, str. 62.

Dojde-li tedy k volbě obětního beránka, skupinou na základě výše zmíněných podmínek. Skupina perzekuuje tohoto obětního beránka (Girard přímo hovoří o jeho zabití), dochází k obratu mimetické tenze a to má za účinek zánik mimetické tenze. „Zavražděním obětního beránka krize končí, protože bylo jednomyslné.“⁴⁰ Tedy mimetická touha, v tomto momentu, mění svůj směr a místo rozkolu v dané společnosti, začne působit téměř okamžitě jako jednotící prvek. Obětnímu beránkovi společnost přisuzuje naprosto opačné atributy. Nejprve ho nenávidí, protože je považován za společného nepřítele a za původce všech problémů a po jeho smrti je naopak považován za toho, kdo sjednotil komunitu, a získává i kladné vlastnosti. Tímto dostává oběť až sakrální rozměr. Nejen, že společnost vrhnul do velké krize, ale svou smrtí jí zachránil a krize zmizela alespoň na čas.

Tady je vhodné zrekapitulovat celý mechanismus, aby byl celý pohromadě. Díky povaze touhy, která je mimetická. Dojde ve vztazích vnitřní miméze ke vzniku dvojité vazby a k přeměně akvizitní miméze na metafyzickou mimézi. Metafyzická miméze ve společenském rozsahu (díky „nakažlivosti“ miméze) začne konzumovat čím dál tím větší počet lidí, až zasáhne drastickou většinu a celá společnost se dostává do obětní krize z které už není, pro ní samotnou, jiné cesty ven než konfliktem. Vnitřní formou ventilace tohoto konfliktu je volba obětního beránka, na které se nutně musí shodnout původně polarizovaná společnost a jeho smrtí dochází k uvolnění napětí ve formě obrácené miméze.

2.3.2 Obětní beránek jako základní prvek náboženství

Jak jsem již zdůraznil, obětní beránek podle Girarda⁴¹, má zcela zásadní a základní roli v náboženství tím, že v sobě spojuje naprosto protikladné

---

40 Girard René, *O původu Kultury*, přeložila Pavla Doležalová, CDK, Brno, 2008, str. 58.

41 Girard René, *Obětní Beránek*, překlad Helena Beguivinová, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, str. 66.

atributy a to formy nejvyššího zla, protože je vůči němu nasměřovaná veškerá nenávisť, je považován za někoho, kdo způsobil krizi celé společnosti, a po jeho obětování dobra, protože je vlastně tím, kdo nastolil ve společnosti mír a znovu ji sjednotil, je podle Girarda považován za svatého, nebo dokonce boha. Má tedy sakrální funkci. Stává se tím fundamentem pro náboženství, přímo totiž formuje základní prvky náboženství.

„Celý proces totiž bude: 1/ vzorem pro mytologii, která jej připomíná jako náboženské zjevení božstva, 2/ vzorem pro obřad, který se snaží jej reprodukovat podle zásady, že je třeba neustále znovu dělat to, co udělala nebo podstoupila oběť jakožto blahodárný činitel, 3/ vzorem pro zákazy, podle zásady, že se nikdy nemá dělat to, co tatáž oběť dělala jakožto činitel zla.“⁴²

Girard tedy považuje mytologii za literaturu, která připomíná onoho obětního beránka a stál u zrodu náboženství. Podle Girarda lze jasně v religiózních textech rozklíčovat celý proces obětního beránka a nutně je tedy možné z mýtů vyčíst tyto znaky:

„1/ k násilí skutečně došlo, 2/ krize skutečně existovala, 3/ oběti byly zvoleny podle svých znaků obětí, podle všeho, co by naznačovalo, že nesou nějakou vinu za krizi, a nikoliv podle zločinů, které se jim připisují, 4/ smyslem toho všeho je svalit vinu za krizi na oběti a jejich zničením nebo při nejmenším vyhnáním ze společenství, které „znečišťují“, tuto krizi ovlivnit.“⁴³

Mýty považuje za dokumenty dokládající obětního beránka v mýtickorituálních náboženstvích. I hned to ukazuje na příkladu Oidipa⁴⁴, kde je identifikuje. Sám se vymezuje, proti automatické logické námitce, že mýty jsou jen smyšlené, tím že jakákoliv interpretace a tím i svědectví, je nějakým způsobem ovlivněno fantazií a nebojí se proto považovat mýty za texty, které mají faktický základ, a když se při jejich zkoumání bere ohled právě na to, že

---

42 Tamtéž, str. 66.

43 Tamtéž, str. 31.

44 Tamtéž, str. 32-34, a také Girard René, *Violence and Sacred*, přeložil Patrick Gregory, Continuum, New York, 2005, kap. 3.

jsou silně zbarvené fantazií, nebojí se je pokládat za relevantní zdroj důkazu jeho tvrzení. Důkazy pro jeho předpoklad obsahu persekčních stereotypů v mýtu jsou i mýty, které nejsou na první pohled zcela jednoduše rozklíčovatelné, nachází se v nich však často prvek krize a tím je indiference (den a noc splývají; bohové, lidé a zvířata se od sebe neliší; vše je obsaženo v jednom; na počátku stál chaos a tak dále) a dále je v nich možné nalézt i další prvky, které jsou však již méně zjevné na první pohled.⁴⁵ Oběť perzekuce často chybí, Girard však říká, že onou obětí může být třeba i hlavní hrdina mýtu a zločin, ze kterého je oběť obviněna, je někdy velice zjevný, ale někdy jasný není vůbec. Girardovi však stačí, když v mýtu najde alespoň jeden prvek, ztrátu dalších přidává na vrub času a stálého měnění mýtu.

Obětní beránek je obsažen také v rituálech (obřadech), které jsou úzce spjaté s „rekonstrukcí“ samotného aktu smrti obětního beránka. Ty mají dvě funkce, učí společnost tomu, že proces obětního beránka je řešením na mimetickou krizi a zástupně se tak stává řešením na všechny společenské problémy a hrozby nezávisle na tom, zda-li jsou reálné nebo ne, protože i z nereálných problémů a hrozeb může vzniknout reálná společenská krize.⁴⁶ A druhá, neméně podstatná funkce, logicky vzniká vlastní řízenou rekonstrukcí násilí, a to tím že dochází k opětovnému uvolňování mimetického napětí ve společnosti díky rekonstrukci umírňujícího aktu ve smrti obětního beránka a slouží tedy jako jakýsi společenský ventil pro negativní energii. Girard dodává: „Dříve ethnologie správně tušila, že nejbrutálnější obřady jsou nejpůvodnější.“⁴⁷ jinými slovy nejméně pozměněné od původního aktu kolektivního násilí. Girard ve stejném duchu dokonce nabízí přímou definici rituálu: „Rituál je mímétické opakování mímétických krizí v duchu náboženské a společenské spolupráce, tedy se záměrem znovu spustit mechanismus obětního beránka, sledující spíše užitek pro společnost, než újmu oběti.“⁴⁸

---

45 Girard René, *Obětní Beránek*, překlad Helena Beguivinová, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, str. 40-42.

46 Girard René, *O původu Kultury*, přeložila Pavla Doležalová, CDK, Brno, 2008, str. 63-64.

47 Girard René, *Obětní Beránek*, překlad Helena Beguivinová, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, str. 67.

48 Tamtéž str. 161.

Obětní beránek je podle Girarda vzorem pro náboženská tabu, fungující jako zákazy, které mají zabránit vzniku obětní krize tím, že zakáží buď mimetickou touhu jako celek a zde bych se nebál jako příkladu použít přikázání z Bible, které uvádí i sám Girard „Nepožádáš manželky bližního svého, aniž požádáš domu bližního svého, pole jeho, neb služebníka jeho, aneb děvky jeho, vola jeho neb osla jeho, aneb čehokoliv z těch věcí, kteréž jsou bližního tvého.“⁴⁹ a nebo konkrétní objekt mimetické touhy „Nezabiješ.; Nesesmilníš.; Nepokradeš.“⁵⁰ a tím tedy vznik celé krize znemožňují.

Formulace Girardovi teorie náboženství by pak mohla vypadat takto:

Obětní beránek na sebe bere sakrální funkci a je fundamentem každého náboženství. Jeho smrt je násilná, oběť je objektivně nevinná a z pohledu perzekučního davu vinná a má sakrální fundamentální funkci pro náboženství, na které se pak staví celá mytologie, rituály a dogmatika náboženství. Podle Girarda je tedy násilí ve formě oběti fundamentem sakrálního a tedy náboženství.

2.4 Specifická role Nového zákona u Girarda

Úmyslně jsem nezdůrazňoval zásadní prvek mimetické teorie, kterým je „neznalost“ procesu obětního beránka, protože ho ani Girard ve svých starších klíčových dílech nezdůrazňoval, i když ho předpokládá. Sám k tomuto říká: „Dostatečně jsem nezdůraznil nevědomý charakter tohoto mechanismu. To je zároveň velmi jednoduchá, a přitom zásadní myšlenka mé teorie.“⁵¹ Důvod je podle něj to, že pokud dojde k odkrytí celého mechanismu, dojde k odkrytí nevinu oběti a společnost v ní pak nemůže označit za obětního beránka, nýbrž jen nevinnou oběť a ta už nemá charakter potřebný k zmírnění tenze ve

---

49 Mojž. 5:21.

50 Mojž. 5:17-19.

51 Girard René, *O původu Kultury*, přeložila Pavla Doležalová, CDK, Brno, 2008, str. 67; Girard tak odpovídá na otázku týkající se role neznalosti v mimetické teorii; dále je potřeba podotknout, že pokud Girard mluví o nevědomém charakteru tohoto mechanismu nemyslí tím nevědomost z hlediska termínu „nevědomí“ z psychologie, jak ho známe od Freuda, ale spíše neznalosti celého procesu, sám se proti tomuto termínu vymezuje: Tamtéž str. 69-70.

společnosti. Ať již tedy kultura nebo náboženství⁵² je vzniklé právě z tohoto procesu a má nutně i funkci, která se snaží zahalovat tento proces, aby ho i nadále mohla využívat k jeho funkcím ve společnosti. Zároveň však logicky musí být síla, která tento proces odhaluje, protože jinak by to Girard nemohl rozklíčovat a kdyby ano, tak by muselo dojít ke kolapsu celé společnosti. Tento prvek odhalení procesu obětního násilí, je jak Girard uvádí, odhalen v křesťanské Bibli⁵³ respektive a zejména v evangeliích.

Motiv odhalení celého procesu Obětního beránka je podle Girarda hojně obsažen skrze celá evangelia. Uvádí to hned na několika příkladech. První a nejvýznamnější průběh mechanismu obětního beránka je odhalen přímo v postavě Ježíše Krista v evangelijských pašijích. Ježíš je zde obětním beránkem a celý proces je zde v plném pohybu. Ježíšova skutečná vina není jeho odpůrci nikde prokázána a i přesto je popraven. Jeho soudce Pilát, dokonce v prvním soudu vyřkne, že Ježíš je nevinný, až posléze podléhá mimetickému tlaku ze stran davu⁵⁴. Viz Pilátův výrok: „Já na něm žádné viny nenalézám.“⁵⁵ a i při vydání Ježíše, Pilát stále věří v jeho nevinu.⁵⁶

V zásadě jde podle Girarda o popis mechanismu obětního beránka, mimetická touha vyústí v obětní krizi, zde je zvolen obětní beránek a ten je popraven. Girard poukazuje na to, že Ježíš jako oběť měl široce společenskou jednotící funkci, která je právě potřebná k tomu, aby byla splněna role obětního beránka ve společnosti.

„Ježíš je nám ukázán jako nevinná oběť skupiny v krizi, která je v jakémkoliv čase spojena proti němu. Všechny podskupiny a i jednotlivci, jenž se zajímali o

---

52 „To náboženské tu však bylo jako první, zdaleka nešlo o nic legračního, a je původem veškeré kultury. A lidstvo je dítětem náboženství.“, Tamtéž str. 64; je tedy zřejmé, že když Girard hovoří o původu kultury zároveň hovoří o původu náboženství.

53 Za účelem prokázání tohoto tvrzení Girard napsal dvě knihy: René Girard, *Obětní Beránek*, překlad Helena Beguivinová, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, kde je tomuto věnovaná druhá polovina knihy a René Girard, *I see Satan Fall Like Lightning*, přeloženo Jamesem G. Williamsem, Orbis Books, New York, 2001, čemuž je věnovaná celá kniha a poprvé celý problém tématizoval v René Girard, *Things Hidden Since the Foundation of the World*, přeložil Stephen Bann a Michael Metteer, Continuum, New York, 2003, kde je tomu věnovaná druhá část knihy.

54 Jan 19:12-16.

55 Jan 18:38.

56 Jan 19:6, Mat 27:24.

život a úděl, Ježíše skončili jak již přímým tak nepřímým souhlasem s jeho smrtí: dav v Jeruzalémě, židovské náboženské autority, římské politické autority a dokonce i jeho žáci, kteří pokud nezradili Ježíše přímo o něj nebojovali aktivně nebo přímo zůstali pasivní.⁵⁷

Jako zásadní rozdíl je právě kladen fakt, že Ježíš jako obětní beránek je na rozdíl od ostatních mýtů, či perzekučních textů v tomto textu vyobrazen jako ten neviný⁵⁸, kdežto u ostatních textů je nutné tento moment rozklíčovat, protože v nich není explicitně obsažen a příběh neodsuzuje perzekutory, ani nenapomáhá odhalovat celý proces. A nadále tak tedy nemůže tento text vést, nebo napomáhat k zahalování celého procesu, a ten pak nemůže plnit svou funkci, protože pokud si dav uvědomí fakt, že oběť je neviná, nemůže na ní dále svést negativní energii ve formě nenávisti a ztrácí se tím i jednotnost davu a obětní beránek tu tedy nemůže plnit funkci, kterou má v jiných náboženstvích díky tomu, že je explicitně odhalena jeho nevinost.

Jako další příklad si vzal Girard příběh zavraždění Jana Křtitele. Podle Girarda, Janova vina spočívala pouze v tom, že varoval Heroda před mimetickou touhou, když mu řekl: "Neslušíš tobě míti manželky bratra svého."⁵⁹ To ovšem ohrožovalo pozici Herodiady jako objektu mimetické touhy obou bratrů a ve správný okamžik zatlačila na Heroda skrze svoji dceru, které dal slib, že jí dá oč ho požádá⁶⁰ a rozkázal Jana zabít, i když byl neviný.

Poukazuje také momenty, kde je odhalena mimetická touha jako taková. Jako příkladu k tomu požívá Petrovo zapření Ježíše.⁶¹ Petr v této části přichází spolu s davem do paláce⁶², jemu samému se doslova zbořil všechn svět, je v hluboké osobní krizi. Girard poukazuje na to, že se chová jako ostatní členové davu a snad, aby uchránil sám sebe zapírá to, že zná Ježíše. Proces se několikrát zopakuje do momentu, než si Petr vzpomene na Ježíšova slova: „Že

---

57 Girard René, *Things Hidden Since the Foundation of the World*, přeložil Stephen Bann a Michael Metteer, Continuum, New York, 2003, str. 167.

58 „For the gospel text to be mythic in our sence, it would have to také no account of the arbitrary and unjust character of the violence which is done to Jesus.“ z Tamtéž, str.170.

59 Mk 6:18.

60 Mk 6:23-26; a tím se podle Girada zavázal a nemohl nepodlehnout tlaku davu.

61 René Girard, *Obětní Beránek*, překlad Helena Beguivinová, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, kap. 12.

62 Mk 14:54-72.

prvé než kohout dvakrát zazpívá, třikrát mne zapřít.“⁶³ Mimetická povaha je zde podle Girarda odhalena v postavě služky, která na Jana naléhá a snaží se obrátit dav proti němu. „Udělá ze sebe vzor a pro větší názornost ten vzor sama jako první napodobuje, zdůrazní svou vzorovost, mimeticky ukáže, co od ostatních čeká.“⁶⁴

Dalšími postavami, blízké mimetismu, jsou podle Girarda Satan⁶⁵ a Bůh. Sám Satan je vlastně zástupcem všech objektů touhy. Stejně jako tyto objekty má Satan za úkol svést ostatní do mimetického soukolí a to na stranu nebezpečné vnitřní míméze. Do kontradikce logicky Girard staví Boha, který je také zástupcem objektů touhy, ovšem ale těch, které nejsou dosažitelné a nehrozí u nich eskalace až k násilí. Oba jsou také zároveň modely touhy v jejich ultimátní roli.

„Bůh a Satan jsou dva nejvyšší modely „arci modely“ (arch models), jejichž proti sobě stojící role korespondují s tím co jsem již popsal: jeden pro modely, které nikdy nebude překážkou mezi rivaly protože nechtějí nic chamtivým či soutěživým způsobem a druhý pro modely jejichž chamtivost pro cokoliv po čem zatouží má přímé dopady na jejich napodobovatele.“⁶⁶

Girard při hlubším rozboru Satana poukazuje, že sám Satan hraje zástupnou roli pro násilí, pro ukázání tohoto fenoménu Bible cituje zejména jednu větu z Bible: „A jestliže satan satana vymítá, proti sobě rozdělen jest. Kterak tedy stane království jeho?“⁶⁷ v ní je podle Girarda obsaženo to, že násilí vyhání samo sebe. Tímto je vlastně podle Girarda opět odhalena mimetická touha a mechanismus obětního beránka. Mimetická touha, která vede k násilí a až vražda obětního beránka, vše ukončí.

Cílem této části bylo poukázat na fakt, že Girard ze své teorie náboženství buď exkluduje Křesťanství, tedy ho staví mimo všechna ostatní

---

63 Mk 14:72.

64 Girard René, *Obětní Beránek*, překlad Helena Beguivinová, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, str. 175.

65 Girard René, *I see Satan fall like lightning*, přeložil James G. William, Orbis Books, New York, 2001, kap. 3.

66 Girard René, *I see Satan fall like lightning*, přeložil James G. William, Orbis Books, New York, 2001, str. 40.

67 Mat 12:26.

náboženství, nebo ho staví do privilegované pozice, tedy pozice nad ostatními náboženstvími, tak abych mohl dále celou teorii náboženství Girarda podrobit své kritice.

2.5 Podobnosti Girardovi teorie s jinými staršími autory a moje kritika Girarda

Girard ve svých textech není první, kdo tematizuje mimetickou podstatu touhy člověka tedy, že člověk touží po něčem, nebo po tom, co má jiný. Tuto problematiku již tematizoval Sigmund Freud.⁶⁸ Freud se ovšem na rozdíl od Girarda v tomto pohledu zaměřil pouze na vztah otce, syna a matky. Otec je ve Freudových teoriích modelem pro syna a objektem zájmu je matka či jiné ženy, které mu patřili. Po té co syn otce zabil (popřípadě synové) si začal vraždu rituálně připomínat a nastolil tabu incestu, aby se situace neopakovala. Podle Freuda kvůli strachu z otce. U Freuda jde o rozšíření jeho teorie Oidipovského komplexu.

Po uvedení předešlých kapitol je tedy velice snadné v této Freudově teorii vidět obsaženou teorii mechanismu obětního beránka. Model, objekt touhy a subjekt přítomni, eskalace touhy přítomna, zabití nevinné oběti, přítomno a sakralizace oběti také. Rozdíly jsou však zřejmé i na první pohled. Freud se omezuje pouze na jeden z možných mimetických vztahů a staví zde model do role obětního beránka, což jak jsem uváděl, není nutně pravda v Girardových teoriích, protože v těch může být obětním beránkem ve své podstatě kdokoliv.⁶⁹

Girard není jediný, kdo se zmiňuje o eskalaci společenské krize, která vyvěrá z lidské touhy. Thomas Hobbes⁷⁰ předložil krizi, která vzniká z indiference společnosti a její touhy se lišit, ta vyústí v konflikt, který je zažehnán

---

68 Freud Sigmund, *Totem a Tabu*, překlad Ludvík Hošek, Pchychoanalytické nakladatelství Jiří Kocourek, Praha, 1997.

69 Sám Girard tomuto tématu věnuje dvě kapitoly v René Girard, *Violence and Sacred*, přeložil Patrick Gregory, Continuum, New York, 2005 a jednu v René Girard, *Things Hidden Since the Foundation of the World*, přeložil Stephen Bann a Michael Metteer, Continuum, New York, 2003; v mém ústředním hledáčku to však není i když uznávám, že by si celá problematika zasloužila větší pozornost a proto odkazuji čtenáře na výše zmíněné knihy.

70 Hobbes Thomas, *Léviathan*, Oikoymenthé, Praha, 2010 kap.3.

společenskou smlouvou. Girard oproti tomu možnost konce konfliktu smlouvou nepřipouští, východiska jsou jen, jak jsem uvedl výše, válka obětní beránek nebo destabilizace a rozpad společnosti.

Určitě bychom mohli najít další podobnosti s dalšími autory (namátkou Frazen, Nietzsche, Burkert a další), na to však není rozsah této práce určen a proto jsem se o této problematice zmínil jen takto letmo, abych ilustroval, že Girard nebyl se svými myšlenkami natolik převratný, to až spíše jejich kombinací.

Každá teorie, která má tendence způsobit převrat ve vědě, zvedne i velkou vlnu kritiky. Kdybych měl popisovat všechnu kritiku Girarda, tak by to dalo na samostatnou knihu, proto mi přišlo rozumnější, položit vlastní otázky, které mi při čtení Girarda vyvstaly a popsat i další jeho nedostatky. Mohu říct, že Girard sám mi v tomto značně pomohl, protože očividně pod tíhou kritiky se ve svém díle sám obhajuje a na problémy tím upozorňuje.

Nejdříve bych se chtěl zmínit o tom, jak Girard píše. Způsob Girardova psaní není podle mě zcela šťastný. Téměř vždy před vlastní tezí předsadí příklad této teze, takže když čtenář čte určitou kapitolu, neví proč jí vlastně čte, a to až do toho momentu, než mu Girard vysvětlí proč ji četl a co na daném textu chtěl ukázat. To samozřejmě velice ztěžuje samotné čtení Girarda, protože čtenář musí skákat z jedné strany kapitoly na druhou, aby mu dávala vlastní teze smysl, to už nemluvím o zpětných odkazech na daný příklad. Na první čtení může tak velice snadno dojít k velkému zmatení čtenáře, protože se jednoduše začne v textu ztrácet. Na základě tohoto bych chtěl jednoznačně vyzdvihnout Michaela Kirwana⁷¹, který sepsal jednoduchou a srozumitelnou příručku pro začínajícího čtenáře Girarda, bez které musí podle mě každý strávit při analýze Girardových děl několikanásobek času. Kirwan k tomuto problému uvádí, že Girard se čte jako novela se špionážní zápletkou⁷².

Další problém, tentokrát mnohem hlubší, podle mě je, že Girard postuloval svoji mimetickou teorii touhy, výlučně na základě čtení románové

---

⁷¹ Kirwan Michael, *René Girard*, přeložil Jiří Kučera, CDK, Brno, 2008.

⁷² Tamtéž str. 10.

literatury a konstatoval, že její přesah sahá do ostatních humanitních věd, mimo literaturu. Tedy nikoliv na vědeckých textech, tedy faktografii, ale na románové literatuře, tedy fikci, což je podle mě minimálně zarážející z pohledu religionisty.

Redukce mýtů jen na věci týkající se mechanismu obětního beránka, je u Girarda také častým problémem. Sám hledá tento mechanismus i v mýtech, ve kterých není na první pohled patrný, a i podle Girarda je potřeba ho v nich hledat. Co se však stane s mýtem, který takto zredukujeme? Je stále ještě mýtem, nebo tím Girard vlastně „odmýtizovává“ mýty tím, že ukazuje jejich nesakrální základ jako textu, který je v základu perzekučním? Samotné mýty Girard nikdy nijak netřídil a použil jen část mýtů, která se mu hodila při ukázání, že mají persekuční či mimetický obsah, tedy jejich násilný základ.

Sám Girard tvrdí, že náboženství vzešlá z násilí mají jako jednu z hlavních funkcí tento fakt maskovat, což ovšem logicky znesnadňuje tento jev najít a zkoumat. Vystává mi pak automaticky otázka, jestli Girard nenachází něco, co neexistuje.⁷³ Nejzajímavější je pro tento pohled, podle mě, jeho studie Bible, kde jednotlivé věty podrobuje výkladu, který nasvědčuje tomu, že mají odhalovací charakter na celý proces mechanismu obětního beránka. Bible je intenzivně studována po staletí, jak by pak bylo možné, že by si toho nevšimla při nejmenším alespoň teologie? Myslím tím to, že je tento proces v Bibli popisován, v evangeliích je odhalen a lidé jsou před ním varováni.

Girard explicitně staví Satanovo království do jedné roviny s násilím a to je podle jeho teorie podstatou náboženství (alespoň těch mimokřesťanských).

„Satanovo království není nic než násilí vyhánějící samo sebe, jak tomu je ve všech rituálech a při každém exorcismu, na něž farizejové narážejí, ale prvotněji i v jednomyslné a živelné vraždě obětního beránka jakožto zakladatelském a skrytém činu sloužícím všem těmto rituálům za vzor.“⁷⁴

---

73 Sám Girard se k: „Vyčítají mi, že vidím věci, které nejsou, že k mýtům přidávám něco co tam není.“ vyjadřuje: „Čím méně nějaký text o obětním beránkovi mluví a čím méně dokáže utvářející princip rozpoznat, tím více je obětním beránkem ovládán“ (René Girard, *Obětní Beránek*, překlad Helena Beguivinová, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, str. 137 a 138).

74 Girard René, *Obětní Beránek*, překlad Helena Beguivinová, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, str. 212.

Obávám se, že pokud toto tvrzení dotáhnu do konce, tak mi z toho vyjde, že Satanovo království stálo u zrodu náboženství a je jeho základem a to je podle mě poněkud hůře stravitelné. Podle mého názoru, toto už směřuje spíše do apologetických vod.

Dále Girard ve svých teoriích pracuje s relativními kategoriemi jimiž je vina a nevina, která se liší v různých právně-kulturních systémech, jejich význam je historicko-kulturně podmíněn, není tedy možné na ně nahlížet zcela objektivně, ale pouze skrze naše porozumění těmto termínům, což už nás samo o sobě limituje, jak díky nedostatku historických záznamů některých kultur, tak nedostatkem znalosti významu této kategorie určeného společenství.

Snažil jsem se nastínit problémy, které jsem u čtení Girarda objevil a pokud bych to měl shrnout, podle mě Girard zachází poněkud vágně se zdroji a sekundární terminologií. Často je také ve svých tvrzeních příliš unáhlený a musí se později opravovat.

2.6 Girardova teorie náboženství a religionistika

Nyní bych chtěl ukázat jaký má Girardova teorie náboženství přínos pro religionistiku, zda-li se dá vůbec v religionistice použít a v jaké formě. K tomu budu nejprve potřebovat podrobit zformulovanou teorii analýze.

Obětní beránek na sebe bere sakrální funkci a je fundamentem každého náboženství. Jeho smrt je násilná, oběť je objektivně nevinná a z pohledu perzekučního davu vinná. Má sakrální a fundamentální funkci pro náboženství, na které se pak staví celá mytologie, rituály a dogmatika náboženství. Násilí ve formě oběti je fundamentem sakrálního a tedy náboženství.

Pokud se podíváme na mnou zestručněnou a projasněnou formulaci Girardovi teorie náboženství, která je v podstatě kombinací mimetické teorie a teorie obětního beránka, na první pohled se zdá, že není důvod tuto teorii do

religionistiky nepustit a v případě, že by Girard svoje teorie dál nerozšiřoval⁷⁵ by tomu tak i fakticky bylo. Vystávali by samozřejmě problémy s identifikací perzekučních mýtů uvnitř jednotlivých mytologií, ale z povahy Girardovi teorie je tento problém automaticky vyřešen tím, že i když v textech nejsou explicitně ukázány kvůli samozahalovacímu principu, můžeme je tam v jednotlivých prvcích vyvádět. Ovšem s teorií jako takovou by pravděpodobně nebyl zásadní problém. Zde by se jednalo o antropologicko-sociální teorii náboženství a z hlediska vzniku náboženství o rezonivní hypotézu⁷⁶, kterou by religionistika mohla velice lehce používat.

Problém však nastává hned, jakmile Girard začal proti této teorii vymezovat křesťanství.⁷⁷ Křesťanství je Girardem stavěno do pozice proti všem ostatním náboženstvím, protože právě ono má ve svém obsahu odkrytí celého principu a také ukazuje na to, že obětní beránek křesťanství, v tomto případě tedy Ježíš, byl nevinný. Jasně říká, že křesťanský mýtus⁷⁸ stojí proti základní funkci mýtu a to zahalování funkce celého mechanismu obětního beránka. Po tomto vymezení a vyčlenění křesťanství, jasně vystává při pohledu na něj skrze jeho teorie problém. Co je tedy křesťanství, když nevyhovuje jeho definici náboženství a tedy podle této definice není náboženstvím? Což je samozřejmě pro religionistiku nepřijatelné z obou důvodů, které to znamená, a to tím ať už úmyslně nebo neúmyslně staví Křesťanství buď vně ostatní náboženství, nebo nad ostatní náboženství. U prvního důvodu nemůže takovou teorii přijmout, protože nepostihuje to, co elementárně chápeme jako náboženství, tímto pojmem a u druhého, protože religionistika nepřijímá teorie náboženství, která

---

75 Kdyby jeho dílo skončilo dílem *Violence and Sacred*, což by bylo ovšem vzhledem k přínosu do ostatních věd škoda.

76 Horyna Břetislav, *Úvod do religionistiky*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 1994, kap. 3.

77 S *Věcmi skrytými od založení světa*.

78 Zde chci říci, že pokud používám termín křesťanský, evangelický nebo mýtus ve vztahu k Bibli není to ve smyslu, že bych popíral jistou historicko-faktografickou část těchto textů a snažil se z těchto textů dělat něco čím nejsou, ale pro práci s těmito texty z hlediska teorií Girarda nás faktičnost a historičnost těchto textů vlastně nezajímá, protože v nich hledáme jen jisté prvky, které se dají podle Girarda nelézt i v mýtech jak jsem již řekl a ukázal dříve. A tedy používám slovo mýtus abych vyzdvihoval právě tyto společné prvky a jedná se o funkční termín.

staví jednotlivá náboženství nad ostatní⁷⁹, jako teorie, které by chtěla používat, ale pouze jako teorie, které by chtěla zkoumat, protože v tomto případě se jedná podle mého názoru o teologickou hodnotící teorii.

Použití této teorie v religionistice bych ovšem nezavrhoval. Je podle mě možné Girardovi práce spojené s křesťanstvím pro potřebu použití jeho teorie náboženství přehlédnout⁸⁰. Pokud se podíváme na samotné křesťanství, všechny jednotlivé prvky Girardovi teorie náboženství jsou v křesťanství obsaženy. Obětním beránkem je jasně Ježíš, jehož smrt byla násilná a on byl jako oběť nevinný. Rituály křesťanství alespoň z části na tomto okamžiku staví, dogmatika se snaží znemožnit celý proces mimetické touhy⁸¹, a pokud odmítneme Girardovu analýzu Bible a pojmem ho celý z pohledu Ježíšovi vlastní sociální skupiny, už zde Ježíš nevystupuje nevinně, naopak podle jeho židovských souvěrců⁸² je vinný. Což nám boří hlavní argument, který nám tu teorii znemožňuje použít ve prospěch Girardovi teorie. Hlavní problém je potřeba vidět v tom, jak jsou evangelia psána. Jsou psána jeho následovníky, jenž byli s Ježíšem a tedy nikoliv z pohledu perzekučního davu a ti logicky nemohli psát o Ježíšovi, že si svou popravu zasloužil. Naopak je v Bibli potvrzené, že dav si opravdu myslel, že je vinný a Kaifáš dokonce přímo říká: „Vy nic nevíte, aniž přemýšlujete, že jest užitečné nám, aby jeden člověk umřel za lid, a ne, aby vsecken tento národ zahynul.“⁸³ čímž jasně staví Ježíše do role obětního beránka.

Ovšem je možné se postavit ke Girardově analýze jako k nepřehlédnutelné a v tom případě, pokud bychom chtěli použít jeho teorii náboženství v religionistice, museli bychom ji buď zredukovat anebo rozšířit. Zredukovat by se dala jen na postavení násilí při tvorbě mýtu, rituálu a dogmat jak tomu bylo po vydání *Violence and Sacred*, kde by pak odpadlo řešení

---

79 Je potřeba na druhou stranu uvést, že v religionistice není nepřekročitelné pravidlo, které by muselo stavět všechna náboženství do jedné roviny, ovšem jakýsi předpoklad toho, že by tyto teorie neměli hodnotit tu je.

80 Jako to udělal v polemice s Girardem Raymund Schwager v *Must there be a scapegoats?*.

81 Jak jsem již ukazoval na příkladu desatera.

82 Zde je tím myšlen onen perzekuční dav, který žádá Ježíšovu popravu a propuštění Barnabáše (Mat 27:22,23,25; Mk 15:11-14; Lk 23:18,23; J 18:40) čímž si perzekuční dav volí svého obětního beránka.

83 J 11:49-51.

možných problémů viny a nevin. Druhou by tedy bylo naopak rozšíření Girardovi teorie mechanismu obětního beránka o možnost jeho fungování i přes to, že je celý proces odhalen. Já osobně bych však volil první cestu, protože je teorie sama o sobě zbytečně komplikovaná a redukcí na klíčové jádro celé teorie získáme velice funkční a jednoduše aplikovatelnou teorii náboženství bez ztráty podstatného obsahu jejího sdělení a bez problematického obsahu, který by se dal označit jako hodnotící. Takto zredukovaná teorie Girarda by pak mohla znít takto:

Násilí stojí jako fundamentální, sakrální a zakládající prvek náboženství na jehož základě staví náboženství mýty, rituály a dogmatiku.

S takovouto podobou teorie náboženství religionistika nemá problém z hlediska její objektivnosti, či rozsahu záběru. V každém náboženství, které je mi známo je násilí nějakým způsobem tematizováno a zapracováno do všech tří jeho částí⁸⁴, které uvádí Girard a dalo by se říct, že je fundamentálním, či alespoň jeden z fundamentálních prvků náboženství. Samozřejmě by byla vhodná analýza tohoto tvrzení, ale to by bylo spíše na celou monografii.

Girardův pohled na roli násilí v náboženství jako na celek a ne jen v jeho prvcích, je zajisté velice zajímavý pohled, který jeho teorií otevírá pro religionistiku. V dnešní době, kdy jsou některá náboženství stavěna světem do násilných rolí a jsou různě překrucována, jsou vytrhávána z kontextu a zneužívána pro násilí, je vhodné toto téma mít i v religionistice a pohlédnout na něj i na jako možný fundament náboženství, i když to dozajista není téma v religionistice úplně nové, na své aktuálnosti neztrácí.

2.7 Girard, religionistika a jeho přínos humanitním vědám

---

⁸⁴ Pokud se dochovaly až do dnes, ale minimálně o těch živých by se to dalo tvrdit.

Girard je v jasném rozporu s metodologií religionistiky, jeho literární metoda se rapidně vzdálila⁸⁵ od historicko-literární metody, která mu byla původní a tím se vzdálila od metodologie religionistiky. Sám Girard přiznává, že selhal při předkládání důkazů svých teorií: „Zdálo se mi, že ukazatelů podporujících mé tvrzení je tolik a natolik do sebe zapadají, že je nelze zpochybnit, ale žádný z nich sám o sobě není skutečným důkazem.“⁸⁶. Celé jeho postoj ke kvantitativním metodám jsou poměrně skeptické, jenže na nich religionistika stojí. Girard ve svém postoji kritizuje příliš široký záběr naší komparace.⁸⁷ Místy je to také autor na hranicích teologie, mnohdy i za ní a to zejména v jeho novějších pracích. Girard často kritizuje pohled humanitních věd na mýty, jako na čistou fikci, který je hojně rozšířen v religionistice, který považuje za zastaralý: „Věřím, že se situace postupně v budoucnu změní a *odmýtzování* mýtu se stane natolik jednoduchá a banální, jako *odmýtzování* procesů čarodějnictví skrze staletí.“⁸⁸

Girardovi nelze upřít jeho nový pohled na staré téma násilí, v pohledu náboženství svou prací podnítl plodnou debatu na akademické půdě na toto téma a jeho mimetická teorie dala vzniknout interindividuální psychologii. Jeho specifické čtení evangelijních textů se ujalo nejen v teologii, ale i v literárních kritice a hlavně nám ukazuje možnost, že zde existuje další pohled na evangelia jako taková a na jejich sdělení, která nám přináší. Velice plodný je jeho způsob zacházení s mýty a způsob nahlížení na ně, jako na plně relevantní texty, které jsou hodny zkoumání a bádání. Jeho práce se zejména uchytila v části antropologie, kde se jeho teorií vysvětluje původ náboženství a kultury jako takové, dává tak možnost zkoumat i na první pohled velice rozdílné kultury pomocí jeho teorií a může tak objevit kontinuitu kultur, které jdou po sobě, i když zdánlivě na první pohled na sebe nenasazují.⁸⁹ Také ukázal možnost studovat klasickou literaturu na rámec literárních věd, i když je to věc,

---

85 Schwager Raymund, *Must there be scapegoats?*, Crossroad, New York, 2000, str. xii (úvod)

86 Girard René, *O původu Kultury*, přeložila Pavla Doležalová, CDK, Brno, 2008, str. 156.

87 Reenberg Erik a Jørgen Podemann Sørense, *Comparative studies in history of religions: their aim, scope, and validity*, University of Copenhagen Press, København, 1999, str. 45.

88 Girard René a ed. Williams James G., *The Girard Reader*, Crossroad, NY, 1996 str. 137.

89 Girard René, *O původu Kultury*, přeložila Pavla Doležalová, CDK, Brno, 2008, str. 167.

kterou jsem kritizoval, tak mu není možné tento přínos Girardovi upřít.

Nakonec bych chtěl zdůraznit, že jak jsem ukázal, Girard má velice bohatou teorii náboženství, která má potenciál se uchytit v mnoha humanitních vědách, kde to ještě nestihla, jako například v již zmíněné antropologii a tedy na její veliký interdisciplinární potenciál. To, že jsem poukazoval na její problematičnost vzhledem k religionistice, a zde se úmyslně opakuji, jsem dělal z důvodu, že jsem religionista, nijak to nemělo za cíl vztahovat tuto problematičnost k ostatním vědám o náboženství, které z velké části tento problém řešit nemusí nakonec ani pro religionistu, tento problém není nepřekročitelný a zajisté může pracovat s Girardovou teorií jako takovou, ovšem pak se pravděpodobně neubrání kritice, kterou jsem ve své práci na toto téma předložil.

Závěr

V úvodní části jsem představil René Girarda a jeho díla týkající se jeho teorie náboženství, poukázal jsem na jistou linii vývoje jeho teorií napříč dílem, aby bylo možné se v jeho teorii orientovat, pokud by se jí někdo chtěl dále a hlouběji věnovat. Ukázal jsem mimetickou teorii, tedy vztah touhy, jako něčeho, co vzniká napodobováním modelu a tedy něčeho, co nevzniká na individuálním základě, ale jako nápodobou jiného člověka. Ukázal jsem formy mimetické touhy, vnější nedosažitelnou touhu z hlediska aktérů této vazby a vnitřní, kde oba (či všichni) aktéři tohoto vztahu jsou si reálně blízko a ukázal jsem na problém eskalace konfliktu, který mezi nimi díky tomuto vzniká. Dále jsem ukázal další dělení této teorie, kde akviziční miméze, jenž se vztahuje k reálnému objektu tužby (věci, vlastnosti a etc.), může zaniknout dosažením objektu tužby a kde abstraktní miméze, která se přerodila na vztah pouhé „nenávisti“, nemůže dospět k dosažení objektu tužby, protože ten je v ryze abstraktní rovině a tedy nedosažitelný pro aktéry. Tak jsem učinil, abych zdůraznil bezvýchodnost této situace a problém, který podle Girarda nemůže skončit jinak než ventilací této nenávisti násilím.

Po té jsem jako jednu z možných způsobů zániku této tenze ve společnosti představil mechanismus obětního beránka, kde je určena oběť, která je pouze zástupná, ale má primární funkci při reverzi miméze jenž sama utlumí či nechá zaniknout původní krizi. Dále jsem ukázal na pozadí obětní krize, která je nutná pro funkci a vznik tohoto mechanismu. Způsob jakým je obětní beránek společností volen, a to zejména pokud není volen úplně náhodně, obvinění která jsou na obětního beránka nakladena i přes to, že jsou buď smyšlená tak reálná a přesto v obou případech vlastně pouze čistě zástupná a nezpůsobila obětní krizi ve společnosti. V další části jsem celý proces zrekapituloval, abych se mohl v dále věnovat obětnímu beránkovi z pohledu základního prvku náboženství. Ukázal jsem na sakrální funkce, kterou

obětní beránek pro společnost má a to jeho postavením v rituálech, mýtu a dogmatech, zde jsem také dosáhl prvního hlavního cíle této práce a to formulace jeho teorie náboženství:

„Obětní beránek na sebe bere sakrální funkci a je fundamentem každého náboženství. Jeho smrt je násilná, oběť je objektivně nevinná a z pohledu perzekučního davu vinná. Má sakrální a fundamentální funkci pro náboženství, na které se pak staví celá mytologie, rituály a dogmatika náboženství.“

Dále jsem se věnoval pohledu Girarda na evangelia a postavení obětního beránka, který je, podle Girarda, v nich obsažen, jako naprosto opačnému, než je tomu u ostatních náboženství. V evangelijních textech je, podle Girarda, obětní beránek odhalován a tyto texty mají zabránit tomu, aby se tento mechanismus ve společnosti i nadále objevoval. Před tím než jsem se pustil do samotné kritiky Girarda a jeho teorie náboženství jsem namátkou ukázal podobnost mezi jeho mimetickou teorií a teorií Sigmunda Freuda, kde Freud v Totemu a tabu také ukázal mimetickou touhu. Tento jev popsal pouze z hlediska otce, syna a matky v tom, co nazývá Oidipovským komplexem. Také jsem ukázal na podobnost s teorií Thomase Hobbse. V další části jsem se zaměřil na moji kritiku Girarda a zde jsem poukázal na to, jak nepřehledně formuluje svoje teorie, jak pracuje s románovou literaturou, jak je ve svém přístupu mnohdy příliš redukcionistický a jistou problematičnost, když zachází s termíny, které jsou relativní.

V další části jsem uvedl, kde vidím problém pro religionistu při práci s jeho teorií náboženství. Poukázal jsem na to, že postupem se z jeho teorie stala hodnotící až teologická teorie, se kterou by jako výchozí, podle mého názoru, neměl religionista pracovat a navrhl jsem možné způsoby jak tento problém obejít na základě podle mě nejvhodnější redukce na to, co stálo v začátku jeho bádání a díky tomu jsem zformuloval podle mého názoru na nejvhodnější verzi jeho teorie s kterou by neměl být pro religionistu problém pracovat:

„Násilí stojí jako fundamentální, sakrální a zakládající prvek náboženství, na jehož základě staví náboženství mýty, rituály a dogmatiku.“

V závěrečné části jsem nastínil možnou Girardovu kritiku religionistiky a humanitních věd a poukázal jsem na jeho široký přínos pro téměř všechny humanitní vědy, a to jak interdisciplinárním rázem jeho teorií tak i novými metodami, které přináší.

Zdroje:

A. Primární literatura

GIRARD, René. *Lež romantismu a pravda románu*. Překlad Alena Šabatková. Praha: Československý spisovatel, 1968, 277 s. edice dílna

GIRARD, René. *Violence and the sacred*. Překlad Patrick Gregory. London: Continuum, 2005, 352 s. Continuum impacts. ISBN 08-264-7718-6.

GIRARD, René. *Things hidden since the foundation of the world*. Překlad Patrick Gregory. New York: Continuum, 2003, 469 s. Continuum impacts. ISBN 08-264-6853-5.

GIRARD, René. *Obětní beránek*. Překlad Helena Beguivinová. Praha: Lidové noviny, 1997, 251 s. Mythologie (Lidové noviny), sv. 3. ISBN 80-710-6255-3.

GIRARD, René, *I see Satan fall like lightning*. Překlad James G. William, New York:Orbis Books, 2001, 199 s. ISBN 2-89507-157-8

GIRARD, René, Pierpaolo ANTONELLO a João Cezar de Castro ROCHA. *O původu kultury: hovory s Pierpaolem Antonellem a Joãem Cezarem de Castro Rocha*. 1. vyd. Překlad Pavla Doležalová. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008, 207 s. Cogitatio religionis, 6. ISBN 978-807-3251-642.

GIRARD, René a James G WILLIAMS. *The Girard reader*. New York: Crossroad, c1996, xii, 310 p. ISBN 08-245-1634-6.

B. Sekundární literatura

Bible kralická: Písmo svaté Starého a Nového zákona : podle posledního vydání z roku 1613. 4. vyd. v ČBS. Praha: Česká biblická společnost, 2010, 780, 256 s. ISBN 978-80-87287-27-9.

CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha.* 1. vyd. v nakl. Levné knihy KMa. Praha: Levné knihy KMa, 2005, 773 s. Edice světových autorů (Levné knihy KMa). ISBN 80-730-9190-9.

FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika.* Překlad Ludvík Hošek. Praha: Psychoanalytické nakladatelství Jiří Kocourek, 1997, 157 s. ISBN 80-861-2301-4.

HOBBS, Thomas. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického.* Vyd. 1. Editor Jiří Chotaš, Zdeněk Masopust, Marina Barabas. Překlad Karel Berka. Praha: Oikoymenh, 2009, 513 s. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 47. ISBN 978-807-2981-069.

HORYNA, Břetislav a Helena PAVLINCOVÁ. *Dějiny religionistiky: antologie.* Olomouc: Nakl. Olomouc, 2001, 462 p. ISBN 80-718-2123-3.

HORYNA, Břetislav. *Úvod do religionistiky.* Vyd. 1. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, 131 s. Oikúmené. ISBN 80-852-4164-1.

KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla.* 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, 155 s. Cogitatio religionis, 4. ISBN 978-807-3251-420.

REENBERG, Erik a Jørgen PODEMANN SØRENSEN. *Comparative studies in*

history of religions: their aim, scope, and validity. København: University of Copenhagen Press, 1999, 155 p. ISBN 87-728-9533-0.

SCHWAGER, Raymund. *Must there be scapegoats?: violence and redemption in the Bible*. 1. vyd. New York: Crossroad Pub. Co., 2000, xii, 243 p. *Cogitatio religionis*, 4. ISBN 08-245-1867-5.

GIRARD, René. Interview with René Girard: Comments on Christianity, Scapegoating, and Sacrifice. *Religion*. 1997, vol. 27, issue 3, s. 249-254. DOI: 10.1006/reli.1996.0058. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1006/reli.1996.0058>, plný přepis je obsažen v GIRARD, René a James G WILLIAMS. *The Girard reader*. New York: Crossroad, c1996, xii, 310 p. ISBN 08-245-1634-6. na str. 262-288